

سَلَامُ اللّٰهِ عَلَيْهَا
نور فاطمہ زہرا

کتاب خانہ دیجیٹل
www.noorfatemah.org

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آشنایی با مسند الامام الرضا علیه السلام

نویسنده:

رضا استادی

ناشر چاپی:

کنگره جهانی حضرت رضا(ع)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	آشنایی با مسند الامام الرضا علیه السلام
۶	مشخصات کتاب
۶	مقدمه
۶	مسند
۷	حدیث مسند
۷	کتاب مسند
۸	فهرست کتابهای مسند
۱۱	مسند الامام الرضا
۱۱	مصادر احادیث مسند الرضا
۱۲	طبقات رجال شیعه
۱۲	راویان از حضرت رضا مساوی طبقه ششم روایت
۱۵	پاورقی

آشنایی با مسند الامام الرضا علیه السلام

مشخصات کتاب

بر گرفته از کتاب کنگره جهانی حضرت رضا علیه السلام (نخستین: ۱۳۶۳: مشهد) عنوان و نام پدیدآور: مجموعه آثار نخستین کنگره جهانی حضرت رضا علیه السلام / مولف، رضا استادی مشخصات نشر: [مشهد]: کنگره جهانی حضرت رضا علیه السلام، انتشارات، ۱۳۶۵. مشخصات ظاهری: ص ۶۳۸ فروست: (کنگره جهانی حضرت رضا (ع؛ ۴) وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی یادداشت: کتابنامه ص [۵۶۵ - ۵۶۴ موضوع: علی بن موسی علیهما السلام، امام هشتم، ۲۰۳ - ۱۵۳ق -- کنگره ها رده بندی کنگره: ۳۵ / BP۴۷ / ک ۹۱۳۶۳ رده بندی دیویی: ۹۵۷ / ۲۹۷ شماره کتابشناسی ملی: م ۶۵-۳۰۴

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم از کارهایی که به مناسبت کنگره حضرت رضا علیه السلام باید انجام شود معرفی و بررسی و نقد کتابهایی است که به نام آن بزرگوار مزین شده مانند: عیون أخبار الرضا، صحیفه الرضا، فقه الرضا، طب الرضا، و مسند الامام الرضا علیه السلام. اینجانب معرفی کتاب پنجم را که توسط یکی از دانشمندان خدوم و پرکار معاصر تألیف و تنظیم شده انتخاب کردم تا علاوه بر عوض ادب به پیشگاه حضرت ثامن الحجج علیه السلام از زحمات و کوشش مؤلف این اثر پر ارج هم تقدیری شده باشد.

مسند

کلمه «مسند» گاهی صفت حدیث قرار می گیرد و گفته می شود: «حدیث مسند» و گاهی وصف و نام کتاب حدیث قرار می گیرد و مثلاً گفته می شود: «مسند الامام الصادق علیه السلام»، «مسند زید»، «مسند الشافعی» و «مسند أحمد بن حنبل». پیش از آن که در مورد این واژه و معنی اصطلاحی آن توضیحی داده شود بد نیست یادآوری کنیم که گویا اساس این واژه در آغاز از لسان خاندان وحی شنیده شده و به احتمال قوی این اصطلاح از آن ریشه ناشی، و میان محدثین و دانشمندان علم «درایه الحدیث» رواج یافته است. [صفحه ۵۰۰] به این چند روایت توجه کنید: عن السكونی عن ابی عبد الله علیه السلام قال: قال امیر المؤمنین علیه السلام: اِذَا حَدَّثْتُمْ بِحَدِيثٍ فَأَسْنِدُوهُ إِلَى الَّذِي حَدَّثَكُمْ فَإِنْ كَانَ حَقًّا فَلَكُمْ وَإِنْ كَانَ كَذِبًا فَعَلَيْهِ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج ۱۸ ص ۵۶ حدیث ۱۴. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبُ الْمُفْتَرَعُ قِيلَ لَهُ وَمَا الْكَذِبُ الْمُفْتَرَعُ قَالَ أَنْ يُحَدِّثَكَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ فَتَتْرُكُهُ وَتَرْوِيهِ عَنِ الَّذِي حَدَّثَكَ عَنْهُ وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج ۱۸ ص ۵۷ حدیث ۲۲. روى عن الباقر علیه السلام أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْحَدِيثِ يُرْسَلُهُ وَلَا يُسْنَدُهُ فَقَالَ إِذَا حَدَّثْتُ الْحَدِيثَ فَلَمْ أُسْنِدْهُ فَسَنَدِي فِيهِ أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِئِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ارشاد شيخ مفيد ص ۲۵۰ چاپ آخوندی. عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَحَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ وَغَيْرِهِ قَالُوا سَمِعْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ حَدِيثِي حَدِيثُ أَبِي وَحَدِيثُ أَبِي حَدِيثُ جَدِّي - وَحَدِيثُ جَدِّي حَدِيثُ الْحُسَيْنِ - وَحَدِيثُ الْحُسَيْنِ حَدِيثُ الْحَسَنِ - وَحَدِيثُ الْحَسَنِ حَدِيثُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ - وَحَدِيثُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَحَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَسَائِلُ الشَّيْعَةِ ج ۱۸ ص ۵۸ حدیث ۲۶. عَنْ جَابِرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: [صفحه ۵۰۱] إِذَا حَدَّثْتَنِي بِحَدِيثٍ فَأَسْنَدُهُ لِي فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِئِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَكُلُّ مَا أُحَدِّثُكَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ يَا جَابِرُ لِحَدِيثٍ وَاحِدٍ تَأْخُذُهُ عَنْ صَادِقٍ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا اِمَالِي شيخ مفيد ص ۴۲، مجلس پنجم، حدیث دهم چاپ جدید.

حدیث مسند

اسناد حدیث به گوینده‌اش، یعنی ذکر کردن سند آن، خواه سند حدیث یک نفر باشد و خواه بیشتر، و اگر سند حدیث کاملاً یاد شود آن حدیث «مسند» نامیده می‌شود. شیخ بهائی علیه الرحمه گوید: «و سلسله رواه الحدیث الی المعصوم سنده، و ان علمت سلسله بأجمعها فمسند». الدرۃ العزیزه فی شرح الوجیزه ص ۱۵ چاپ سنگی. و در مقابل مسند، به حدیثی که همه سلسله روایات آن تا معصوم ذکر نشده باشد «مرسل» گفته می‌شود. شیخ حسین (ره) پدر شیخ بهائی گوید: «و بعض العامة يجعل «المسند» ما اتصل سنده الی النبی صلی الله علیه و آله و عندنا یكون ما اتصل بالمعصوم». وصول الاخبار ص ۱۰۰ چاپ جدید. و وجه این اختلاف نظر روشن است زیرا شیعه فاطمه زهرا و دوازده امام را مانند پیامبر، معصوم، و گفتار و کردار و تقریر آنان را حجت می‌داند و لازم نمی‌بیند که ایشان گفتار خود را با ذکر سند به رسول خدا صلی الله علیه و آله اسناد دهند. اما اهل تسنن چون گفتار و کردار و تقریر فاطمه زهرا و امامان علیهم السلام را حجت نمی‌دانند می‌گویند باید به رسول خدا صلی [صفحه ۵۰۲] الله علیه و آله اسناد داده شود و اگر سند خود را تا رسول اکرم صلی الله علیه و آله یاد نکنند حدیث شان مرسل خواهد بود. البته این که گفته شد اگر سلسله سند حدیث تا معصوم یاد نشود آن حدیث مرسل خواهد بود مبتنی بر این است که گفتار غیر معصوم حدیث نامیده نشود اما بنابر این که حدیث شامل گفتار غیر معصوم هم بشود باید چنین گفت: اگر سلسله سند حدیث تا گوینده اصلی آن (چه معصوم باشد چه غیر معصوم) کاملاً یاد شود آن حدیث مسند و در غیر این صورت مرسل خواهد بود. و بنابرین، احادیث مرویه از امامان شیعه گرچه به رسول خدا صلی الله علیه و آله اسناد داده نشود به شرط این که سلسله سند آن تا خود امامان به طور کامل یاد شده باشد به عقیده اهل تسنن هم مسند نامیده می‌شود. چنانکه احادیث مرویه از اصحابه پیامبر و دیگران هم اگر سلسله سند آن تا خود آنها یاد شده باشد مسند به حساب می‌آید.

کتاب مسند

هر کتاب حدیث که شامل فقط احادیث مروی از یکی از صحابه پیامبر باشد و یا اگر احادیث چند نفر از اصحابه در آن جمع آوری شده احادیث هر یک از آنها جداگانه در یک باب قرار داده باشد مسند نامیده می‌شود. و در این اصطلاح، گاهی مسند به خود آن صحابی یا چند نفر صحابی نسبت داده می‌شود، و مثلاً گفته می‌شود مسند ابی بکر، مسند [صفحه ۵۰۳] ابی هریره، مسند العشره و گاهی به گردآورنده آن احادیث نسبت داده می‌شود مانند مسند احمد بن حنبل. اصطلاح دیگر یا توسعه در اصطلاح اول هر کتاب حدیث که شامل فقط احادیث مرویه از یکی از معصومین باشد نیز مسند نامیده می‌شود مانند مسند الرسول الأعظم، مسند فاطمه، مسند الامام الحسین علیه السلام. اصطلاح سوم و یا توسعه در آن دو اصطلاح هر کتاب حدیثی که شامل فقط احادیث مرویه از یکی از راویان باشد خواه آن راوی از اصحاب پیامبر باشد و یا اصحاب امامان معصوم، آن کتاب نیز مسند نامیده می‌شود مانند مسند عبدالعظیم الحسنی، مسند هشام بن الحکم. در این اصطلاح هم گاهی کتاب به خود راوی و گاهی به گردآورنده روایات او نسبت داده می‌شود. سؤال: آیا در کتاب‌های مسند لازم است که سند حدیث تا رسول خدا ذکر شده باشد؟ پاسخ: به نظر اهل تسنن که سخن هیچ کس جز رسول خدا را حجت نمی‌دانند، باید حدیث‌های کتاب‌های مسند به رسول خدا اسناد داده شده باشد اعم از این که سند به طور کامل ذکر شده باشد یا به طور ناقص و مرسل. اما به نظر شیعه که سخن فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام را همانند سخن رسول خدا حجت می‌دانند لازم نیست که احادیث کتابهای مسند به رسول خدا اسناد داده شده باشد، بلکه به هر یک از چهارده معصوم که اسناد داده شده باشد کافی است. [صفحه ۵۰۴] بنابرین اگر یک مؤلف شیعی بخواهد مسند الامام الصادق علیه السلام تألیف کند کل روایات مرویه از آن حضرت را گردآوری می‌کند اما اگر مؤلف از اهل تسنن باشد فقط روایاتی را جمع

آوری می کند که توسط حضرت صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده باشد.

فهرست کتابهای مسند

با مراجعه به دو فهرست معروف شیعه و سنی یعنی کتاب پراج «الذریعة الی تصانیف الشیعه» مرحوم علامه تهرانی و کتاب ارزنده «کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون» تألیف کاتب چلبی و ذیل آن: «ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون» با نام حدود ۱۰۰ کتاب به نام مسند آشنا می شویم ولی نویسنده متبّع معاصر جناب آقای حسینی جلالی با تتبع گسترده خود نام حدود ۸۰ کتاب دیگر به آن افزوده اند [۱]. و اینک نام کتابها: ۱- مسند الرسول الأعظم صلی الله علیه و آله از شیخ یحیی فلسفی دارابی شیرازی (معاصر). ۲- مسند أمير المؤمنين علیه السلام از عبدالعزیز بن یحیی الجلودی البصری (سده سوم). ۳- مسند امیرالمؤمنین علیه السلام از یعقوب بن شیبۀ السدوسی الحافظ متوفای ۲۶۲. ۴- مسند علی علیه السلام از احمد بن شعیب نسائی متوفای ۳۰۳. ۵- مسند علی علیه السلام از سید حسن بن علی القبانجی النجفی (معاصر). [صفحه ۵۰۵] ۶- مسند فاطمة علیها السلام از ابو جعفر محمد بن جریر طبری متوفای ۳۱۰. ۷- مسند فاطمة مساوی مسند حدیث فاطمة علیها السلام از محمد بن احمد دولابی متوفای ۳۲۰. ۸- مسند فاطمة علیها السلام مجهول المؤلف، در معالم العلماء یاد شده است. ۹- مسند الامام الحسن علیه السلام از محمد بن احمد الدولابی متوفای ۳۲۰. ۱۰- مسند الامام الحسین علیه السلام از محمد بن احمد الدولابی متوفای ۳۲۰. ۱۱- مسند الامام الباقر - از سید محمد کاظم کفائی (معاصر). ۱۲- مسند الامام الصادق علیه السلام از عبدالله بن جعفر الحمیری متوفای حدود ۳۰۰. ۱۳- مسند الامام الصادق علیه السلام مساوی جامع المسانید از حسین بن بشر الاسدی. ۱۴- مسند الامام الصادق علیه السلام از سید محمد کاظم کفائی (معاصر). ۱۵- مسند الامام الکاظم علیه السلام از ابو عمران موسی بن ابراهیم المروزی البغدادی. ۱۶- مسند الامام الکاظم علیه السلام از عبدالله بن جعفر الحمیری متوفای حدود ۳۰۰. ۱۷- مسند الامام الکاظم علیه السلام از ابونعیم الاصبهانی (گویا با شمار ۱۵ متحد باشد). [صفحه ۵۰۶] ۱۸- مسند الامام الرضا علیه السلام از عبدالله بن جعفر الحمیر متوفای حدود ۳۰۰. ۱۹- مسند الامام الرضا علیه السلام مساوی صحیفه الرضا علیه السلام همان کتاب معروف. ۲۰- مسند علی بن موسی الرضا علیه السلام. چلبی این کتاب را یاد کرده و گفته در فضائل اهل بیتا است. شاید با شماره ۱۸ متحد باشد. ۲۱- مسند الامام الرضا علیه السلام از شیخ عزیر الله عطاردی (معاصر) همان کتاب که در این مقال مورد معرفی قرار گرفته است. ۲۲- مسند اهل البیت علیهم السلام از سید محمد رضا جلالی دامت افاضاته (معاصر). ۲۳- مسند فاطمة بنت الحسین علیهما السلام از سید ناصر حسین بن میر حامد حسین هندی. ۲۴- مسند زید الشہید از عبدالعزیز بن اسحاق الباق البغدادی متوفای ۳۱۳. ۲۵- مسند ابراهیم بن ادهم از محمد بن مندة الاصفهانی متوفای ۳۹۵. ۲۶- مسند ابن ابی خثیمه، زهیر بن حرب الغسانی البغدادی متوفای ۲۳۴. ۲۷- مسند ابن ابی شیبہ، ابوبکر عبدالله بن محمد الحافظ متوفای ۲۳۵. ۲۸- مسند ابن ابی زیاد شیبہ، عثمان بن محمد الکوفی متوفای ۲۳۹. ۲۹- مسند ابن ابی عمرو، ابوعبدالله محمد بن یحیی العدنی متوفای ۲۴۳. ۳۰- مسند ابن جمیع، محمد بن أحمد بن محمد الغسانی الصیداوی متوفای ۴۰۲. ۳۱- مسند ابن راهویه، اسحاق بن راهویه الحنظلی متوفای ۲۳۸-۲۳۷. ۳۲- مسند ابن زیدان، عبدالله بن زیدان به برید البجلی. ۳۳- منتخب مسند ابن زیدان از ابو طاهر السلفی الاصفهانی متوفای ۵۷۶. ۳۴- مسند ابن شاهین، ابو حفص عمر بن أحمد بن عثمان البغدادی الواعظ [صفحه ۵۰۷] الحافظ متوفای ۳۸۵. ۳۵- مسند ابن عباس عن الصحابة از عبدالعزیز بن یحیی الجلودی (سده سوم). ۳۶- مسند ابن الفرات، أبو الفضل جعفر بن فضل بن محمد بغدادی متوفای ۳۹۱. ۳۷- مسند ابن مردویه، أحمد بن موسی بن مردویه الاصفهانی متوفای ۴۱۰. ۳۸- مسند ابن نجار مساوی القمر المنیر فی المسند الکبیر از محمد بن محمود بن حسن معروف به ابن نجار بغدادی متوفای ۶۴۳. ۳۹- مسند ابی بکر از ابراهیم بن سعید، ابواسحاق الجوهری البغدادی الطبری متوفای ۲۴۴-۲۴۹. ۴۰- مسند ابی بکر از یحیی بن محمد بن سعید الهاشمی متوفای ۳۱۸. ۴۱- مسند ابی بکر علی شرط الشیخین از أحمد بن علی بن ثابت الخطیب البغدادی متوفای ۴۶۲.

۴۲- مسند ابی بکر از ابراهیم بن اسحاق بن ابراهیم بن بشیر الحافظ متوفای ۲۸۵. ۴۳- مسند ابی حنیفه مساوی جامع المسانید از محمد بن محمود الخوارزمی متوفای ۶۵۵. ۴۴- مسند ابی زرعه عبیدالله بن عبدالکریم رازی قرشی متوفای ۲۶۴. ۴۵- مسند ابی عوانه، یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم نیشابوری اسفرائینی متوفای ۳۱۳. ۴۶- مسند ابی محمد یحیی بن محمد بن صاعد متوفای ۳۱۸. ۴۷- مسند ابی هریره از ابراهیم بن حرب العسکری، ابواسحاق السمار متوفای ۲۸۲. ۴۸- مسند ابی هریره از سلیمان بن أحمد طبرانی متوفای ۳۶۰. [صفحه ۵۰۸] ۴۹- مسند ابی یوسف یعقوب بن ابراهیم الأنصاری الکوفی القاضی متوفای ۱۸۲. ۵۰- مسند أحمد بن حنبل، أبو عبدالله الشیبانی متوفای ۲۴۱. ۵۱- مسند المناقب منتخبی است از مسند احمد بن حنبل تألیف آقای جلالی دامت افاضاته. ۵۲- مسند الأحمّد فیما یتعلّق بمسند أحمد از شمس الدین محمد بن محمد الجزری [۲]. ۵۳- مسند أحمد بن منصور بن سیار البغدادی متوفای ۲۶۵. ۵۴- مسند اسامه بن زید از عبدالله بن محمد بن عبدالعزیز البغوی متوفای ۳۱۷. ۵۵- مسند الأسدی، ابو محمد قیس بن ابی ربیع کوفی. ۵۶- مسند الاسماعیلی، ابوبکر أحمد بن ابراهیم بن اسماعیل متوفای ۳۷۱. ۵۷- مسند الاصفهانی، عبدالرحمن بن حسن نیشابوری متوفای ۳۰۷. ۵۸- مسند الاصفهانی، احمد بن مهدی بن سلم متوفای ۲۷۲. ۵۹- مسند الأصم از ابو حفص أحمد بن منیع الأصم متوفای ۲۴۴. ۶۰- مسند الأعمش از سلیمان بن احمد طبرانی متوفای ۳۶۰. ۶۱- مسند الأموی از أسد بن موسی معروف به أسد السنه متوفای ۲۱۲. ۶۲- مسند انس بن مالک از محمد بن حسین بن موسی بن جعفر الحینی. ۶۳- مسند الأوزاعی از عبدالرحمن بن عمرو بن یحمد متوفای ۱۵۷. ۶۴- مسند الأوزاعی از سلیمان بن احمد طبرانی متوفای ۳۶۰. ۶۵- مسند البخاری مساوی المسند الکبیر از محمد بن اسماعیل بخاری متوفای ۲۵۶. [صفحه ۵۰۹] ۶۶- مسند البزاز مساوی المسند الصغیر از ابوبکر أحمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری بزاز متوفای ۲۹۲. ۶۷- مسند البزاز مساوی المسند الکبیر از ابوبکر أحمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری بزاز متوفای ۲۹۲. ۶۸- مسند البشتی، اسحاق بن ابراهیم بن نصر نیشابوری متوفای ۳۰۴. ۶۹- مسند البغدادی، اسماعیل بن اسحاق القاضی البصری البغدادی متوفای ۲۸۲. ۷۰- مسند البغدادی، عبدالله بن محمد بن ناجیه البریری البغدادی متوفای ۳۰۱. ۷۱- مسند البغوی مساوی المسند فی الحدیث از عبدالله بن محمد البغوی متوفای ۳۱۷. ۷۲- مسند البلخی، محمد بن عقیل بن الازهر متوفای ۳۱۰. ۷۳- مسند البلخی، أبو عبدالله محمد بن عقیل الحافظ متوفای ۳۱۶ (ایضاح المکنون). ۷۴- مسند البلخی محمد بن خسرو الحنفی متوفای ۵۲۳. ۷۵- مسند البلوی، علی بن عبدالعزیز المرزبان متوفای ۲۸۶. ۷۶- مسند التغلبی، ابو یاسر عمار بن رجاء أستر ابادی جرجانی متوفای ۲۶۷. ۷۷- مسند التمیمی، الحارث بن محمد، ابن ابی أسامه الیمنی متوفای ۲۸۲. ۷۸- مسند التنوخی، اسحاق بن ابراهیم الانباری متوفای ۲۵۲. ۷۹- مسند الجرجانی، محمد بن عبدالله بن سنجر الحافظ متوفای ۲۵۸. ۸۰- مسند جعفر بن أحمد بن عبدالسلام القاضی الزیدی متوفای ۵۷۳. ۸۱- مسند الجوهری، علی بن جعد متوفای ۲۳۰. ۸۲- مسند الحبری، حسین بن الحكم بن مسلم الکوفی الوشاء متوفای ۲۸۶ از آقای حسینی جلالی دامت افاضاته. [صفحه ۵۱۰] ۸۳- مسند حسن بن سفیان ابوالعباس شیبانی متوفای ۲۰۳ [۳]. ۸۴- مسند الحضرمی، محمد بن عبدالله بن سلیمان مشهور به مطین متوفای ۲۹۷. ۸۵- مسند الحلوانی، حسن بن علی المکی متوفای ۲۴۲. ۸۶- مسند الحماني، یحیی بن عبدالحمید الکوفی الحافظ متوفای ۲۲۸. ۸۷- مسند الحمیدی، ابوبکر عبدالله بن زبیر مکی متوفای ۲۱۹. ۸۸- المسند الحنبلی از احمد بن علی العسقلانی متوفای ۸۵۲. ۸۹- مسند الحنظلی، عبدالرحمن بن ابی حاتم متوفای ۳۲۷. ۹۰- مسند خلفاء بنی عباس از ابوطالب عبیدالله بن ابی زید الانباری متوفای ۳۵۶. ۹۱- مسند الخراسانی مساوی المسند الکبیر از ابراهیم بن محمد بن حمزه بن عماره الخراسانی متوفای ۳۵۳. ۹۲- مسند الخوارزمی، ابوبکر أحمد بن محمد البرقانی الخوارزمی متوفای ۴۲۵. ۹۳- مسند الدارمی، عثمان بن سعید بن خالد السجستانی متوفای ۲۸۰. ۹۴- مسند الدارمی، ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن متوفای ۲۵۵. ۹۵- مسند الدغولی، محمد بن عبدالرحمن الشافعی متوفای ۳۲۵. ۹۶- مسند الدورقی، یعقوب بن ابراهیم بن کثیر العبدی متوفای ۲۵۲. ۹۷- مسند الدیلمی (کشف الظنون) [۴]. ۹۸- مسند الذرقی، ابوالولید محمد بن عبدالله متوفای ۲۹۷. ۹۹- مسند الذکر از محمد بن منصور مرادی زیدی متوفای ۲۹۰. [صفحه ۵۱۱] ۱۰۰- مسند

الذهلی، ابوالحسن علی بن الحسین الافطس متوفای ۲۵۱. ۱۰۱- مسند الرازی، ابواسحاق ابراهیم بن نصر الرازی متوفای ۳۸۵. ۱۰۲-
 مسند الرازی، ابراهیم بن یوسف الهسنجانی الرازی متوفای ۳۱۰. ۱۰۳- مسند الرازی، عبدالرحمن بن محمد بن یحیی متوفای ۲۹۱.
 ۱۰۴- مسند الراهرمزی (کشف الظنون). ۱۰۵- مسند الربیع الفراهیدی از ابویعقوب یوسف بن ابراهیم المغربی القرطبی متوفای ۶۷۰.
 ۱۰۶- مسند الرویاتی، ابوبکر محمد بن هارون الحافظ متوفای ۳۰۷. ۱۰۷- مسند الزعفرانی، ابوسعید حسین بن محمد بن علی
 اصفهانی متوفای ۳۶۹. ۱۰۸- مسند السدوسی، محمد بن هشام بن شعیب بصری متوفای ۲۵۱. ۱۰۹- مسند السدوسی مساوی المسند
 الکبیر از یعقوب بن شیبۀ السدوسی متوفای ۲۶۲. ۱۱۰- مسند السراج، محمد بن اسحاق بن مهران نیشابوری متوفای ۳۱۳. ۱۱۱-
 مسند سفیان از سلیمان بن أحمد طبرانی متوفای ۳۶۰. ۱۱۲- مسند سعد بن أبی وقاص از أحمد بن ابراهیم الدورنی البغدادی متوفای
 ۲۸۶. ۱۱۳- مسند السمرقندی مساوی الجامع المسند از عمر بن محمد همدانی سمرقندی متوفای ۳۱۱. ۱۱۴- مسند الشاشی مساوی
 المسند الکبیر از هیثم بن کلب الشاشی متوفای ۳۳۵. ۱۱۵- مسند الشافعی، محمد بن ادريس شافعی متوفای ۲۰۴. ۱۱۶- مسند
 الشامیین از سلیمان بن أحمد طبرانی متوفای ۳۶۰. ۱۱۷- مسند الشامیین از ابوزرعه شامی متوفای ۱۵۷. [صفحه ۵۱۲] ۱۱۸- مسند
 شعبۀ بن الحجاج از سلیمان بن أحمد طبرانی متوفای ۳۶۰. ۱۱۹- مسند الشهاب، محمد بن سلامۀ بن جعفر قضاعی شافعی متوفای
 ۴۵۴. ۱۲۰- مسند الشیبانی، ابوبکر أحمد بن عمر بن أبی عاصم متوفای ۲۸۷. ۱۲۱- مسند الشبانی مساوی المسند الکبیر از ابوالعباس
 حسن بن سفیان شیبانی متوفای ۳۰۳. ۱۲۲- مسند الشیخین از عماد الدین ابوالفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر متوفای ۷۷۴. ۱۲۳-
 مسند الصحابة الذين ماتوا فی زمان النبی (ص) از جلال الدین سیوطی متوفای ۹۱۰. ۱۲۴- المسند الصحيح الحسن من أحادیث
 السلطان أبی الحسن از شمس الدین محمد بن أحمد تلسمانی متوفای ۷۸۱. ۱۲۵- مسند الصنعانی، عبدالرزاق بن همام الحافظ
 متوفای ۲۱۱. ۱۲۶- مسند ، ... أحمد بن الفرات بن خالد الرازی متوفای ۲۵۸. ۱۲۷- المسند الصحيح علی التقاسیم و الأنواع از محمد
 بن حیان الحنظلی البستی متوفای ۳۵۴. ۱۲۸- مسند الصدیق از أحمد بن علی بن سعید القریشی المروزی متوفای ۲۹۲. ۱۲۹- مسند
 الصفار از أحمد بن عبید بن اسماعیل بصری متوفای ۳۴۱. ۱۳۰- مسند الطائی، أبوحفص عمر بن عبدالمنعم بن عمر متوفای ۶۹۸.
 ۱۳۱- مسند الطوسی مساوی شرح مسند المسدد از ابوعلی محمد بن اسلم طوسی متوفای ۲۴۲. ۱۳۲- مسند الطوسی، ابراهیم بن
 اسماعیل عنبری متوفای ۲۸۹. ۱۳۳- مسند الطوسی، تمیم بن محمد بن معاویه متوفای ۲۹۱. [صفحه ۵۱۳] ۱۳۴- مسند الطیالسی،
 سلیمان بن داود الطیالسی متوفای ۲۰۴. ۱۳۵- مسند عابس الغفاری و جماعة من الصحابة از أحمد بن حازم غفاری کوفی متوفای
 ۲۷۵ یا ۲۷۲. ۱۳۶- مسند عائشۀ از عبدالله بن ابی داود السجستانی متوفای ۳۱۶. ۱۳۷- مسند عبد بن حمید متوفای ۳۴۹ (کشف
 الظنون). ۱۳۸- مسند عبدالله بن بکیر از احمد بن محمد بن سعید کوفی مساوی ابن عقده متوفای ۳۳۳. ۱۳۹- مسند عبدالله بن عمر از
 محمد بن ابراهیم طرطوسی متوفای ۲۷۳. ۱۴۰- مسند عبدالعظیم الحسنی از شیخ عزیرالله العطار دی دامت افاضاته (معاصر). ۱۴۱-
 مسند العبسی، عبیدالله بن موسی الکافی الحافظ متوفای ۲۱۳. ۱۴۲- مسند العدنی، ابوعبدالله محمد بن یحیی متوفای ۲۴۳. ۱۴۳-
 مسند العشرة از أحمد بن جعفر بن حمدان بن مالک قطیعی متوفای ۳۶۸. ۱۴۴- مسند العطار، محمد بن مخلد بن حفص متوفای
 ۳۳۱. ۱۴۵- مسند عمر بن الخطاب از أحمد بن سلمان بن الحسن النجار الحنبلی متوفای ۳۴۸. ۱۴۶- مسند عمر بن علی بن أبی طالب
 از ابن الجعابی محمد بن عمر بن محمد بن سلم متوفای ۳۵۰. ۱۴۷- مسند عمر بن عبدالعزیز از محمد بن محمد بن سلیمان الأزدی
 الواسطی متوفای ۳۱۲. ۱۴۸- مسند عمار بن یاسر از یعقوب بن شیبۀ السدوسی متوفای ۲۶۲. ۱۴۹- مسند عمار بن یاسر از یعقوب بن
 شعیب (الذریعۀ). ۱۵۰- مسند العنبری، ابراهیم بن موسی بن اسماعیل طوسی متوفای ۲۸۰. [صفحه ۵۱۴] ۱۵۱- مسند الفردوس از
 شهردار بن شیرویه الدیلمی الهمدانی متوفای ۵۵۸. ۱۵۲- مسند الفریابی از محمد بن یوسف الترکی متوفای ۲۱۲. ۱۵۳- مسند
 القبانی، حسین بن محمد بن زیاد عبدی نیشابوری متوفای ۲۸۹. ۱۵۴- مسند القرطبی، بقی بن مخلد الاندلسی متوفای ۲۷۶. ۱۵۵-
 مسند القطان، ابوجعفر أحمد بن سنان بن أسد واسطی متوفای ۲۵۴. ۱۵۶- مسند القهستانی مساوی المسند الکبیر از محمد بن جمعة

بن خلف القهستانی متوفای ۳۱۳. ۱۵۷- مسند الکجی، أبو مسلم ابراهیم بن عبدالله بن مسلم بصری متوفای ۲۹۲. ۱۵۸- مسند الکسی (الکشی)، عبد بن حمید متوفای ۲۴۹. ۱۵۹- مسند الکوسج، اسحاق بن منصور بن بهرام نیشابوری متوفای ۲۵۱. ۱۶۰- مسند الکوفی، أبو عبدالله محمد بن الحسین متوفای ۲۷۷. ۱۶۱- مسند الماسرجسی، حسین بن محمد بن أحمد بن محمد نیشابوری متوفای ۳۶۵. ۱۶۲- مسند مالک از أحمد بن شعیب نسائی متوفای ۳۰۳. ۱۶۳- مسند محمد بن صبیح، أبو السماک الکوفی متوفای ۱۸۳. ۱۶۴- مسند المحزمی، ابو محمد خلف بن سالم المسندی البغدادی متوفای ۲۳۱. ۱۶۵- مسند المدینی ابو جعفر محمد بن مهدی متوفای ۲۷۲. ۱۶۶- مسند المدینی، علی بن عبدالله بن جعفر متوفای ۲۳۴. ۱۶۷- مسند المرزبانی مساوی المسند المنتخب از علی بن عبدالعزیز البغوی المرزبانی متوفای ۲۸۷. ۱۶۸- مسند المروزی، أحمد بن علی بن سعید متوفای ۲۹۲. ۱۶۹- مسند المروزی، أبو عبدالله محمد بن نصر شافعی متوفای ۲۹۴. ۱۷۰- مسند المسندی، عبدالله بن محمد بن أبی جعفر البخاری متوفای ۲۲۹. ۱۷۱- مسند مسدد بن مسرهد أبو الحسن بصری متوفای ۲۲۸. [صفحه ۵۱۵] ۱۷۲- مسند مسلم از محمد بن عبدالله الجوزقی متوفای ۳۸۸. ۱۷۳- مسند المصیصی، ابوعلی حسین بن داود معروف به سنید متوفای ۲۲۶. ۱۷۴- مسند المطوعی، ابراهیم بن نصر متوفای ۲۱۰. ۱۷۵- مسند المعدل از علی بن حمشاد نیشابوری متوفای ۳۳۸. ۱۷۶- المسند المعلل از ابوالعباس ولید بن أبان اصفهانی متوفای ۳۰۸ یا ۳۱۰. ۱۷۷- مسند المقلین ازدعلج بن أحمد سجستانی متوفای ۳۵۱. ۱۷۸- مسند الموصلی مساوی المسند الکبیر از أبوعلی أحمد بن علی موصلی متوفای ۳۰۷. ۱۷۹- مسند الموصلی مساوی المسند الصغیر از ابوعلی أحمد بن علی موصلی متوفای ۳۰۷. ۱۸۰- مسند النسفی، ابراهیم بن معقل متوفای ۲۸۵. ۱۸۱- مسند نعیم بن حماد الخزاعی المروزی متوفای ۱۲۸. ۱۸۲- مسند هشام بن الحکم مساوی هشام بن الحکم از مرحوم صفائی (معاصر). ۱۸۳- مسند الهروی، قاسم بن سلام الهروی البغدادی متوفای ۲۲۴. ۱۸۴- مسند یحیی بن معین متوفای ۲۳۳. ۱۸۵- مسند الامام الحسین از احمد صابری همدانی (معاصر) [۵].

مسند الامام الرضا

این کتاب شامل شرح حال حضرت رضا (ع) و حدود دو هزار و چهارصد و سی حدیث رضوی است که درسی و دو بخش به شرح زیر دسته بندی شده است: [صفحه ۵۱۶] ۱- کتاب عقل ۱۹ حدیث. ۲- کتاب توحید ۲۷ حدیث. ۳- کتاب نبوت ۶۶ حدیث. ۴- کتاب امامت ۴۹۲ حدیث. ۵- کتاب ایمان و کفر ۱۴۵ حدیث. ۶- کتاب آداب و مواعظ ۶۱ حدیث. ۷- کتاب تفسیر قرآن ۲۰۹ حدیث. ۸- کتاب دعا ۱۰۲ حدیث. ۹- کتاب احتجاجات ۱۶ حدیث. ۱۰- کتاب طهارت ۷۵ حدیث. ۱۱- کتاب صلاة ۱۳۰ حدیث. ۱۲- کتاب صوم ۵۷ حدیث. ۱۳- کتاب زکات ۳۴ حدیث. ۱۴- کتاب حج ۸۱ حدیث. ۱۵- کتاب زیارات ۴۹ حدیث. ۱۶- کتاب نکاح ۱۱۸ حدیث. ۱۷- کتاب طلاق ۴۴ حدیث. ۱۸- کتاب معیشت ۵۹ حدیث. ۱۹- کتاب صید و ذباحت ۲۰ حدیث. ۲۰- کتاب أطعمه ۱۳۱ حدیث. ۲۱- کتاب أشربه ۴۵ حدیث. ۲۲- کتاب تجمل ۸۲ حدیث. ۲۳- کتاب جهاد ۱۲ حدیث. ۲۴- کتاب حدود ۱۴ حدیث. ۲۵- کتاب دیات ۱۱ حدیث. ۲۶- کتاب قضا و شهادت ۱۴ حدیث. ۲۷- کتاب ایمان و نذور ۶ حدیث. ۲۸- کتاب وصایا ۱۷ حدیث. ۲۹- کتاب جنائز ۲۶ حدیث. ۳۰- کتاب مواریث ۱۳ حدیث. ۳۱- کتاب رجال ۹۷ حدیث. ۳۲- کتاب نوادر (متفرقات) ۱۱۵ حدیث.

مصادر احادیث مسند الرضا

احادیث کتاب مسند الرضا علیه السلام از کتابهای زیر استخراج شده است: ۱- مهج الدعوات ابن طاووس. ۲- مزار کبیر ابن مشهدی. مخطوط. ۳- فلاح السائل ابن طاووس. ۴- تفسیر علی بن ابراهیم قمی. ۵- فضائل الشیعه صدوق. ۶- مجموعه ورام بن ابی فراس. ۷- حلیه الأولیاء ابونعیم اصفهانی. ۸- کنز الفوائد کراجکی. ۹- الامامة و المتبصرة علی بن بابویه قمی. ۱۰- کشف الغمه اربلی. [صفحه

[۵۱۷] ۱۱- صفات الشیعه صدوق. ۱۲- اثبات الوصیه مسعودی. ۱۳- ارشاد شیخ مفید. ۱۴- فرج المهموم ابن طاووس. ۱۵- جامع الأخبار (سده هفتم). ۱۶- احتجاج شیخ طوسی. ۱۷- قصص الأنبياء راوندی. ۱۸- مناقب خوارزمی. ۱۹- خرائج راوندی. ۲۰- توحید شیخ صدوق. ۲۱- امالی شیخ مفید. ۲۲- امالی شیخ صدوق. ۲۳- مصباح المتهجد شیخ طوسی. ۲۴- اقبال ابن طاووس. ۲۵- کامل الزیارات ابن قولویه. ۲۶- دعوات راوندی. ۲۷- ثواب الأعمال شیخ صدوق. ۲۸- محاسن برقی. ۲۹- من لا- يحضره الفیه شیخ صدوق. ۳۰- غیبت شیخ طوسی. ۳۱- اختصاص شیخ مفید. ۳۲- تفسیر عیاشی. ۳۳- رجال کشی. ۳۴- کافی شیخ کلینی. ۳۵- قرب الاسنا حمیری. ۳۶- بصائر الدرجات صفار. ۳۷- کمال الدین شیخ صدوق. ۳۸- استبصار شیخ طوسی. ۳۹- تهذیب شیخ طوسی. ۴۰- معانی الأخبار شیخ صدوق. ۴۱- خصال شیخ صدوق. ۴۲- امالی شیخ طوسی. ۴۳- مکارم الأخلاق طبرسی. ۴۴- تحف العقول ابن شعبه. ۴۵- مناقب ابن شهر آشوب. ۴۶- بشاره المصطفی طبری. ۴۷- علل الشرایع شیخ صدوق. ۴۸- بحار الانوار علامه مجلسی. ۴۹- مستدرک الوسائل حاجی نوری. ۵۰- عیون اخبار الرضا شیخ صدوق. ۵۱- تفسیر برهان بحرانی. ۵۲- نهائیه الارب قلقشندی طبع مصر. ۵۳- تاریخ بغداد خطیب. ۵۴- اخبار اصفهان ابونعیم اصفهانی. ۵۵- الثاقب فی المناقب مخطوط. ۵۶- موالید الأئمة جهضمی طبع نجف. [صفحه ۵۱۸] و چند کتاب دیگر که با واسطه از آنها نقل شده است. از اینکه تعدادی از کتابهای حدیثی از جمله رساله «صحیفه الرضا» در فهرست مصادر «مسند الامام الرضا» دیده نمی شود می توان حدس زد که (گرچه مؤلف این کتاب در جمع آوری احادیث رضوی رنج و زحمت فراوانی تحمل کرده) این کتاب جامع جمیع احادیث رضوی موجود در مصادر حدیثی نیست بلکه شامل بخش عمده و اعظم آن است [۶] درجه اعتبار احادیث این کتاب مؤلف در آغاز کتاب گوید: کتاب مسند الامام الرضا علیه السلام مانند سایر کتب حدیث شامل حدیث های صحیح، موثق، حسن، ضعیف و متروک است. پس برای روشن شدن وضع هر حدیث آن باید سند و سائر قرائن مورد بررسی و ملاحظه قرار گیرد. و نیز قسمت زیادی از این احادیث مرسله است یعنی یا اصلا سند آن در مصدر اصلی ذکر نشده و یا اگر ذکر شده تمام سلسله سند ذکر نشده است.

طبقات رجال شیعه

راویان احادیث به حسب نقل و روایات از یکدیگر به چند طبقه تقسیم می شوند: طبقه اول، اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله که بدون واسطه از آن حضرت روایت می کنند. طبقه دوم، تابعین که از صحابه رسول خدا صلی الله علیه و آله بدون واسطه و از خود آن حضرت با یک واسطه نقل می کنند. [صفحه ۵۱۹] طبقه سوم، تابعین تابعین که غالبا از رسول خدا صلی الله علیه و آله با دو واسطه روایت می کنند. مانند اصحاب امام سجاد علیه السلام. طبقه چهارم، اصحاب حضرت باقر علیه السلام هستند که اگر روایتی از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کنند غالبا با سه واسطه است. طبقه پنجم، اصحاب حضرت صادق و حضرت کاظم علیهما السلام هستند که غالبا از تلامذهی اصحاب حضرت باقر علیه السلام می باشند. طبقه ششم، اصحاب حضرت رضا علیه السلام می باشند. طبقه هفتم شاگردان اصحاب حضرت رضا هستند و به همین ترتیب تا زمان ما که طبقه سی و ششم هستیم یعنی اگر روایتی از حضرت رضا علیه السلام نقل کنیم غالبا با بیست و نه واسطه خواهد بود [۷]. البته ممکن است برخی روایات از دو طبقه و یا احيانا سه طبقه محسوب شوند و مثلا- هم از اصحاب حضرت صادق و حضرت کاظم باشند و هم از اصحاب حضرت رضا علیهم السلام اهل دقت از محدثین و فقها با در نظر گرفتن این طبقات می توانند در مورد روایاتی که سند دارد تشخیص دهند که آیا همه سند یاد شده و یا مثلا یکی دو نفر آن حذف شده و مرسله است.

راویان از حضرت رضا مساوی طبقه ششم روایت

با مراجعه به مجموع آن قسمت از روایات کتاب مسند الامام الرضا علیه السلام که تمام سلسله سند آنها یاد شده و یا اگر مرسله است

راوی از حضرت رضا علیه السلام در آن یاد شده می توانیم با اکثر راویان از حضرت رضا علیه السلام که از طبقه ی ششم رجال شیعه محسوب می شوند آشنا شویم. [صفحه ۵۲۰] مؤلف این کتاب گرانقدر فهرستی به ترتیب الفبا تنظیم کرده که خلاصه آن به شرح زیر است: أبان (بن محمد البجلي المعروف بسندی البزاز). ابراهیم بن ابی البلاد. طبقه ی پنجم و ششم. ابراهیم بن ابی محمود. ابراهیم بن بسطام. ابراهیم بن شعیب ابراهیم بن عباس الصولی ابراهیم بن عبدالحمید ابراهیم بن اسماعیل بن داود ابراهیم بن محمد الهمدانی ابراهیم بن محمد الخزاز ابراهیم بن موسی بن جعفر علیهم السلام ابراهیم بن موسی الفزاز ابن ابی سعید المکاری ابن ابی کثیر ابن الکسیت طبقه ششم و هفتم. ابن طیفور المتطبب ابواحمد الغازی ابو جریر القمی ابو جمیل الاسدی طبقه پنجم و ششم. ابو حبيب النجاجی ابو حیون مولی الرضا علیه السلام ابو زید المکی ابوسعید الخراسانی ابو الحارث ابو الحسین الرازی ابوالقاسم الفارسی ابو قره المحدث ابو عاصم (الکاهلی) ابو عباد (المدنی) طبقه ی پنجم و ششم. ابو محمد الجزائری ابو محمد المصری ابو محمد الغفاری ابو محمد الرقی ابو مسروق ابو یحیی الواسطی طبقه ششم و هفتم. ابو یزید القسمی البصری أحد بن ابی عبدالله طبقه ششم و هفتم. أحمد بن الحسن المیشمی أحمد بن زکریا طبقه ی ششم و هفتم أحمد بن عامر الطائی أحمد بن عبدالله الجویباری [صفحه ۵۲۱] أحمد بن عبدالله الکرخی أحمد بن عبدالله الکوفی أحمد بن عمر الحلال أحمد بن عمر الحلبي أحمد بن عمره أحمد بن عیسی بن أسباط أحمد بن مهدی بن صدقة الرقی أحمد بن المعافا طبقه ششم و هفتم. أحمد بن محمد بن أبی نصر البزنطی أحمد بن موسی بن سعد ادریس بن یزید طبقه ی پنجم و ششم. اسحاق بن ابراهیم اسحاق بن راهویه الحنظلی المروزی اسحاق بن صباح اسحاق بن موسی اسحاق صاحب الحیتان اسماعیل بن ابی الحسن اسماعیل بن سعد الاشعری اسماعیل بن عیسی اسماعیل بن محمد بن اسحاق اسماعیل بن مهران طبقه پنجم و ششم. اسماعیل بن موسی بن جعفر علیهم السلام اسماعیل بن همام الکندی اسماعیل بن یوشع أشعث بن حاتم أمیه بن علی ایوب بن نوح طبقه ی ششم و هفتم. ایوب بن یقطين برید بن عمیر بن معاویه بسطام بن سابور (او ابن مره). بشیر (الدهان) بشر بن مسلمة طبقه پنجم و ششم. بکر بن صالح طبقه ی پنجم و ششم. الحسن بن علی بن محمد الحسن بن علی بن یحیی الحسن بن القاسم الحسن بن محبوب الحسن بن محمد النوفلی الحسن بن بابا القمی الحسن بن النضر الحسن بن محمد بن ابی طارق الحسن بن موسی الوشاء البغدادی الحسین بن بشر (بشار) طبقه ی پنجم و ششم. الحسن بن الحسین صالح الخثعمی الحسن بن راشد؟ الحسن بن سعید [صفحه ۵۲۲] الحسن بن سلیمان الملطی الحسن بن سهل الحسن بن شاذان الواسطی الحسن بن صدقة المدائنی طبقه پنجم و ششم. الحسن بن عبدالله الرازی التیمی الحسن بن علی الوشاء الحسن بن علی بن فضال الحسن بن علی بن الحسن بن علی بن محمد الحسن بن علی بن یحیی الحسن بن القاسم الحسن بن محبوب الحسن بن محمد النوفلی الحسن بن بابا القمی الحسن بن النضر الحسن بن ابی طارق الحسن بن موسی الوشاء البغدادی الحسین بن بشر (بشار) طبقه ی پنجم و ششم. الحسین بن ثویر بن ابی فاخته. الحسین بن خالد الصیر فی طبقه پنجم و ششم. الحسین بن عمر بن یزید الحسین بن قیاما الصیر فی طبقه پنجم و ششم. الحسن بن محمد الاشعری القمی. الحسین بن محمد العلوی الحسین بن مهران طبقه پنجم و ششم. الحسین بن موسی بن جعفر علیهم السلام الحسین النضر الارمنی الحسین بن یسار المدائنی الحسین بن یسار الواسطی حکیمه ابنه أبی ابراهیم (موسی بن جعفر علیهما السلام). حماد بن عثمان طبقه ی پنجم و ششم. حمدان بن سلیمان النیسابوری حمدان بن المعافا طبقه پنجم و ششم. حمزه بن جعفر الارجانی. حمزه بن عبدالمطلب الجعفی. حنان بن سدير طبقه پنجم و ششم. خالد بن نجیح طبقه پنجم و ششم. خلف بن سلمة البصری طبقه پنجم و ششم. دارم بن قبیصة النهشلی داود بن رزین داود الرقی داود بن سلیمان الفراء [صفحه ۵۲۳] داود بن سلیمان الغازی داود الصرمی طبقه ی ششم و هفتم و هشتم داود بن القاسم ابوهاشم الجعفری طبقه ششم و هفتم و هشتم. دعبل بن علی الخزاعی رجاء بن أبی الضحاک الخراسانی رحیم بن عبدوس الخلعجی الریان بن شیب الریان بن الصلت زروان المدائنی زکریا بن آدم القمی زکریا بن أبی یحیی طبقه پنجم و ششم. زیاد القندی طبقه پنجم و ششم. سعدان بن عبدالرحمن سعد بن سعد الأشعری سعید بن جناح طبقه پنجم و ششم. سعید بن بلال المدنی سلیمان بن حفص المروزی سلیمان بن جعفر الجعفری

سليمان المروزي سليمان بن يحيى (بن أبي يحيى). سهل بن القاسم النوشجاني سواده القطان صفوان بن يحيى طلحة ... عباس بن معروف عباس النجاشي الاسدي عباس بن هلال عبدالعظيم بن عبدالله الحسني طبقه ششم و هفتم. عبيد بن هلال مولى الرضا عليه السلام عبدالرحمن بن ابي نجران عبدالرحمن بن الحجاج البجلي طبقه پنجم و ششم. عبدالرحمن بن يحيى طبقه پنجم و ششم عبدالسلام بن صالح ابوالصلت الهروي عبدالعزيز بن المهتدي عبدالعزيز بن مسلم عبدالله بن أبان الزيات عبدالله بن ابراهيم (المدائني) عبدالله بن جندب البجلي طبقه پنجم و ششم. عبدالله بن سمرة عبدالله بن الصلت عبدالله بن الطاووس عبدالله بن قيس عبدالله بن محمد التميمي الرازي عبدالله بن محمد الحجال [صفحه ۵۲۴] عبدالله بن المغيرة عبدالملك بن هشام الحناط عبدالله بن اسحاق المدائني عبيدالله بن علي بن سواره عثمان بن عيسى طبقه پنجم و ششم. عطية بن رستم علي بن أبي حمزة البطائني طبقه پنجم و ششم. علي بن أحمد بن أشيم علي بن ادريس علي بن أسباط علي بن بلال علي بن جعفر عليهما السلام طبقه پنجم و ششم. علي بن حديد علي بن خسان الواسطي علي بن خطاب طبقه پنجم و ششم. علي بن رباط علي بن صاعد البربري علي بن صدقة الرقي علي بن عبدالله الزهري علي بن عبدالله بن عمران علي بن عقبه علي بن فضال علي بن الفضل الواسطي علي بن المسيب علي بن مهران علي بن سويد السائي طبقه پنجم و ششم. علي بن يونس بن بهمن عمر الجعابي عمران الصابي عمرو بن عثمان عمرو بن يزيد طبقه پنجم و ششم. عمير بن يزيد عون بن محمد كاتب الرضا عليه السلام فاطمة بنت علي بن موسى الرضا عليهم السلام. الفتح بن يزيد الجرجاني فضالة بن ايوب الفضل بن شاذان الفضل بن كثير الفضل بن يونس طبقه پنجم و ششم. الفضيل بن يسار طبقه پنجم و ششم؟ الفياض بن محمد الطوسي القاسم الصيقل طبقه ششم و هفتم. القاسم بن محمد الزيات الكاهلي مساوي عبدالله بن يحيى الكاهلي طبقه پنجم و ششم. [صفحه ۵۲۵] مأمون الرشيد محمد بن أباديه محمد بن ابراهيم محمد بن أبي جرير القمي محمد بن أبي عباد محمد بن أبي يعقوب البلخي محمد بن أحمد الدقاق البغدادى محمد بن اسحاق بن عماد طبقه پنجم و ششم. محمد بن اسحاق الطالقاني محمد بن اسماعيل بن بزيع طبقه پنجم و ششم. محمد الأشعري محمد بن جزك طبقه ششم و هفتم. محمد بن الحسن الأشعري محمد بن الحسين بن يزيد محمد بن حنان الجلاب محمد بن داود؟ محمد بن زياد، أبي عمير الازدي طبقه ششم و هفتم. محمد بن سنان محمد بن سليمان محمد بن زيد الطبري محمد بن عاصم طبقه پنجم و ششم. محمد بن عبدالرحمن الهمداني طبقه ششم و هفتم. محمد بن عبدالله الأشعري محمد بن عبدالله القمي محمد بن عبدالله الطاهري محمد بن عبدالله بن علي بن الحسين بن زيد محمد بن عبدالله الخراساني محمد بن عبدالله الصيقل محمد بن عبيدة الهمداني محمد بن عبيدالله محمد بن عرفه محمد بن علي بن ابي عبدالله محمد بن علي ابوالقاسم محمد بن علي ... محمد بن علي الهمداني محمد بن علي بن جعفر محمد بن علي بن الحسين بن يزيد محمد بن عمرو ... محمد بن عمر بن يزيد محمد بن عيسى اليقطيني محمد بن عمرو بن سعيد محمد بن عمارة [صفحه ۵۲۶] محمد بن عيسى القمي محمد بن الفضيل الصيرفي محمد بن القاسم بن الفضيل محمد بن القاسم بن العباس العلوي محمد بن مضارب محمد بن ميمون محمد بن منصور الكوفي محمد بن يحيى بن حبيب محمد بن يحيى بن عمر بن علي بن ابي طالب عليه السلام محمد بن يعقوب النهشلي محمود بن أبي البلاد محول السجستاني المرزبان بن عمران الاشعري مسافر مولى ابي الحسن عليه السلام معاوية بن حكيم معاوية بن سعد معبد بن عبدالله الشامي معمر بن خلاد مقاتل بن مقاتل موسى بن أبي الحسن الرازي موسى بن سيار موسى بن علي القرشي موسى بن عمر بن بزيع موسى بن مهران موسى بن نصر الرازي مهدي بن سابق ميسر (بن ابي البلاد) طبقه پنجم و ششم. نادر الخادم نصر بن علي الجهضمي نعيم بن صالح الطبري الوليد بن أبان هارون بن موسى طبقه پنجم و ششم. هشام بن ابراهيم الراشدي هشام بن ابراهيم المشرقي هشام بن ابراهيم الأحمر الهيثم بن عبدالله الرمانى الهيثم الفارسي ابو خالد ياسر الخادم يحيى بن ابراهيم بن أبي البلاد يحيى بن حبيب الزيات يحيى بن سعيد البلخي يحيى بن المبارك يحيى بن محمد بن ابي حبيب يحيى بن محمد بن جعفر يحيى بن موسى الصنعاني اليسع بن حمزة يعقوب بن يقطين [صفحه ۵۲۷] يونس بن بكير يونس بن بهمن طبقه پنجم و ششم. يونس بن عبدالرحمن طبقه پنجم و ششم. اين بود نام ۳۱۲ نفر از کسانی که

بدون واسطه از حضرت رضا روایت کرده‌اند و در مسند الامام الرضا علیه السلام روایاتشان یاد شده است. در کتاب رجال شیخ طوسی (ره) حدود ۳۲۰ نفر از اصحاب حضرت رضا یاد شده است که عده‌ای از آنها در فهرست بالا دیده نمی‌شود. برای استقصاء اصحاب آن حضرت لازم است کتاب معجم رجال الحديث و رجال ممقانی با دقت بررسی و نام آنان استخراج گردد [۸]. در پایان این مقال به منظور تیمن و تبرک دو روایت از روایات کتاب مسند الامام الرضا علیه السلام نقل می‌شود امید است که در عداد اهل توحید و ولایت باشیم: ۱- عن الصدوق قال: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصَّوَلِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَقِيلٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ زَاهَوِيٍّ قَالَ: لَمَّا وَافَى أَبُو الْحَسَنِ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ نَيْسَابُورَ وَارَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهَا إِلَى الْمَأْمُونِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ فَقَالُوا لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ تَزْجُلُ عَنَّا وَلاَ تَحْدِثُنَا بِحَدِيثٍ فَشَيْءٌ تَفِيدُهُ مِنْكَ وَكَانَ قَدْ قَعَدَ فِي الْعَمَّارِيَّةِ فَأُطْلِعَ رَأْسَهُ وَقَالَ سَمِعْتُ أَبِي مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ يَقُولُ [صفحة ۵۲۸] سَمِعْتُ أَبِي عَلِيٍّ بْنَ الْحُسَيْنِ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي الْحُسَيْنِ بْنَ عَلِيٍّ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ [سَمِعْتُ جَبْرِئِيلَ ع يَقُولُ] سَمِعْتُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ- لَمَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَضِرَنِي فَمَنْ دَخَلَ حَضِرَنِي أَمِنْ مِنْ عَذَابِي قَالَ فَلَمَّا مَرَّتِ الرَّاحِلَةُ نَادَانَا بِشُرُوطِهَا وَآنَا مِنْ شُرُوطِهَا رواه الصدوق في عيون الاخبار: ۱۳۴ / ۲ و التوحيد: ۲۵-۲۴ و معاني الاخبار: ۳۷۱ و الأمالي: ۱۴۲. و رواه أبونعيم في حليه الأولياء: ۱۹۲ / ۳ و قال: هذا حديث ثابت مشهور بهذا الاسناد من روايه الطاهرين عن آبائهم الطيبين. و كان بعض سلفنا من المحدثين اذا روى هذا الاسناد قال: لوقريء هذا الاسناد على مجنون لأفاق ... ۲- عن الصدوق في الامالي قال: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَسَنِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى بْنِ أَبِي مُوسَى الْعِجْلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ الْعُزْرَمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَسَنِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى الْأَهْوَازِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَمْرٍو قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ جُمُهورٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ بِلَالٍ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرُّضَا عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِئِيلَ عَنْ مِيكَائِيلَ عَنْ إِسْرَافِيلَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عَنِ اللُّوحِ عَنِ الْقَلَمِ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَلَئِيْهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ حَضِرَنِي فَمَنْ دَخَلَ حَضِرَنِي أَمِنْ نَارِي. پایان روز بیست و یکم ماه رمضان سال ۱۴۰۴ هـ - ق قم - رضا استادی

پاورقی

[۱] ده کتاب از این هشتاد کتاب در مقدمه «مسند علی» تألیف مرحوم قبانچی به قلم مرحوم بحر العلوم یاد شده است که گویا نسخه خطی آن در اختیار آقای جلالی دات افاضاته بوده است. [۲] شرح مسند احمد است. [۳] شاید همان المسند الکبیر باشد. [۴] شاید با شماره ۱۵۱ متحد باشد. [۵] چون در تنظیم این فهرست ممکن است مرتکب اشتباهاتی شده باشم می‌توانید به کتابهای کشف الظنون ج ۲ ص ۱۶۸۵-۱۶۷۸ و ایضاح المکنون ج ۲ ص ۴۸۳-۴۸۱ و الذریعه ج ۲۰ ص ۲۵-۲۸ و مقدمه مرحوم سید محمد صادق بحر العلوم بر «مسند علی» مرحوم سید حسن قبانچی که شاید نسخه خطی آن در اختیار آقای حسینی جلالی باشد و مقاله حضرت آقای حسینی جلالی دامت افاضاته در شماره ۴ و ۵ مجله نور علم چاپ قم مراجعه و اشتباهات این فهرست را اصلاح فرمایید. [۶] نویسنده این سطور با یک مراجعه بدوی به احادیثی از حضرت رضا علیه السلام برخورد که در کتاب مسند الامام الرضا نیامده است با اینکه آن احادیث مثلاً در تهذیب شیخ طوسی و امثال آن می‌باشد. [۷] به عنوان نمونه به سلسله سند روایت محدث قمی از امام رضا علیه السلام در اوائل کتاب نفس المهموم مراجعه کنید. [۸] نویسنده به برخی جلدهای معجم رجال الحديث مراجعه و به نامهایی از اصحاب حضرت رضا برخورد که نه در رجال شیخ آمده است و نه در فهرست راویان مسند الامام الرضا علیه السلام.